

Het stalen ros bestijgen

Over het vertalen van Kierkegaard

Annelies van Hees

Kierkegaard vertalen – vooral zijn hoofdwerk *Enten-Eller (Of-Of)* – vergt geduld van de vertaler, maar geeft ook plezier.

Geduld omdat het boek negenhonderd pagina's telt – en zoals bekend heeft een vertaler als een van haar drijfveren het werk afkrijgen – en ook omdat de precisie die het werk van Kierkegaard kenmerkt hem drijft tot herhaling die de vertaler soms tot verveling drijft.

Anderzijds is *Of-Of* ook een waarlijk literair werk dat de vertaler uitnodigt om er ook op haar beurt in het Nederlands literatuur van te maken.

Het werk is verdeeld in twee delen, het eerste deel (van schrijver A) behelst onder andere een uitgebreide analyse van de Don Juan-figuur als literair en psychologisch fenomeen.

Daar stuiten we meteen op een probleem: moet de verleider in de Nederlandse tekst Don Giovanni heten of Don Juan? Kierkegaard zelf kiest veelal voor Don Juan omdat hij begint met te herinneren aan de figuur in de vroege literaire werken van Tirso de Molina en Molière, waar de tweede de Spaanse naam Juan ook in het Frans hanteert. Soms zet ook Søren Kierkegaard die gewoonte door als hij het over de opera van Mozart heeft, die bij ons toch echt *Don Giovanni* heet. Dus als hij het over de opera heeft, vertaal je Don Giovanni, en in andere gevallen Don Juan. Maar wat doe je als de auteur het over het verleiderstype in het algemeen heeft en tegelijk over het onderwerp van Mozarts opera?

Verleidelijk was de muziek van Mozart zeker, want wie leert mij de jongeman kennen die niet ogenblikken heeft gekend in zijn leven waarop hij zijn halve koninkrijk had gegeven om een Don Juan te zijn [...] [p. 108]

Een zin die perfect illustreert wat de kern is van het vertalersvak: kiezen.

In het eerste deel behandelt Kierkegaard de levenshouding die hij de esthetische noemt, de houding die *onmiddellijkheid* en genot betreft, zonder aandacht of gevoel voor de consequenties. Het beste komt dat natuurlijk tot uiting in het daarin opgenomen *Dagboek van een verleider*, het bekendste en meest gelezen deel van *Of-Of*. De schwung en de koelbloedigheid van deze verleider nodigen uit tot een wat lossere stijl van vertalen, wat ik me dan ook permitteerde, hoe verontwaardigd ik als vrouw soms ook was over de versiertrucs van deze Don Juan.

Deel twee, geschreven door B, de Assessor, is minder onderhoudend. De Assessor representeert de ethische levenshouding, de positie van de mens die de verantwoordelijkheid voor zijn daden heeft genomen, of die, zoals de auteur het in een andere context noemt 'in karakter is getreden'. Hij is een saaie scribe die hamert op moraal en rechtschapenheid en daarbij een passende droge schrijfstijl hanteert. Hij schrijft brieven aan Johannes, de verleider uit deel 1, die hij op het rechte pad probeert te krijgen.

Een boek dat bestaat uit vertellingen, aforismen, brieven, preken, recensies en vertogen vraagt soepelheid en aanpassingsvermogen van de vertaler. De tekst is soms speels, ironisch en dan weer bloedserius en oersaai. Voor een vertaler blijven echter ook die stukken de moeite waard omdat over iedere zin moet worden nagedacht.

Op het schutblad van zijn eigen exemplaar schreef Kierkegaard dat hij aanvankelijk een ander boek voor ogen had. Na de liefde van de

verleider in deel 1 had deel 2 moeten handelen over 'ongelukkige liefde', wellicht met als uitgangspunt zijn afgebroken verlovings met Regine Olsen. Die liefde hield hen beiden in werkelijkheid nog heel lang bezig. Eigenlijk is dus het moralistische, lange tweede deel een boek dat hij niet wilde schrijven, maar zijns ondanks toch schreef, zich verbergend achter assessor Wilhelm.

Toen ik in 2007 deel ging uitmaken van de redactie van Søren Kierkegaards Werken was dat nadat ik de raad schreef: 'Ik weet alles van Deens, veel van de 19^e eeuw in Denemarken en niets van Søren Kierkegaard.' Inmiddels weet ik een beetje van de auteur en zijn werk, maar nog steeds dus niet meer dan dat. Gelukkig bestaat de rest van de redactie uit theologen en filosofen die wél veel van Kierkegaard weten en die mij kunnen corrigeren. Meestal accepteer ik de correcties met respect en dankbaarheid, maar soms meen ik het toch beter te weten. Zo zag men het Deense woord 'imidlertid', dat in de loop van de tijd 'echter' is gaan betekenen als: 'in de tussentijd'. Ooit was die temporele betekenis inderdaad de juiste, maar dat is tweehonderd jaar geleden en die correctie weigerde ik dus te accepteren. 'Ja, maar dat hebben we in de vorige delen zo genoemd, dus moet het zo blijven.' Ik vond en vind evenwel dat fouten uit het verleden niet de garantie voor fouten in het heden noch de toekomst mogen zijn.

Verwijzingen van de redactie naar eerdere vertalingen vielen bij mij ook niet altijd in goede aarde, vooral als het de vorige vertaling van Jan Marquart Scholtz betrof. Over die tekst

valt veel goeds te zeggen. Zo is hij bijvoorbeeld heel prettig leesbaar, een eigenschap die in de pers werd geprezen. Daar was ik het zozeer mee eens dat ik enigszins schoorvoetend aan mijn eigen vertaling begon met de vrees die vlotte pen niet te kunnen evenaren. Maar ik trok de stoute schoenen aan en na een paar pagina's deed ik een ontdekking die verklaart waarom ik ook in de vorige zinnen twee loopmetaforen hanteerde. Marquart Scholtz had zijn vertaling 'verfraaid', zo ontdekte ik gaandeweg, met zegswijzen, spreekwoorden en metaforen die helemaal niet uit de pen van de auteur waren gevloeid.

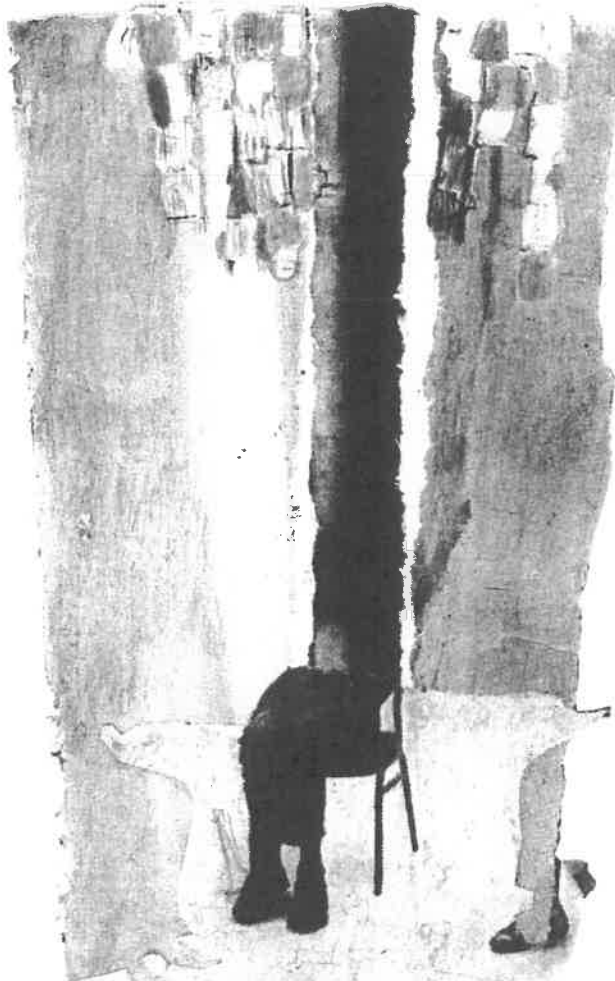
Het is als met het geval van de oude vertaler uit het Russisch die liever schreef dat iemand 'het stalen ros besteeg' dan dat hij gewoon 'op de fiets stapte'. Bij vertalers uit het Russisch is het al gemeengoed dat wat hij deed niet mag.

Nu moest ik mijn redacteuren nog ervan overtuigen dat mijn voorganger al te vaak schreef wat er niet stond. Voor de goede orde, als een auteur geen tien retorische figuren per pagina schrijft, mag de vertaler dat ook niet doen, al kan er wel eens sprake zijn van een zogenaamde verplaatste equivalent, bijvoorbeeld een woordspeling in de brontekst die in de doelttekst niet kan, op een andere plaats wel toepassen. In mijn vertaling van de sprookjes van Andersen heb ik dat bijvoorbeeld vaak gedaan, soms denkend: dat zou hij appreciëren, maar soms voelde ik dat ik in mijn enthousiasme overdreef.

Kortom, vertalen wat er staat, en dat is bij het werk van Søren Kierkegaard vaak al moeilijk genoeg.

2023 – 10

HOLLANDS Maandblad



SHABNAM BAQHIRI

'LATEN WE SAMEN NAAR FLATGEBOUWEN ZOEKEN.'

**OEKRAÏNE: (NIET) VERMOORDE DICHTERS ALMANAK
ARIE VAN DER ENT**

MARGREET HIRS

SLAKKENVRAAT IN DE BLOEMENSTAD – MET DESASTREUZE GEVOLGEN!

